

روز بازپسین... خوانشی جدید

خضر سالم بن حلیس | ترجمه: عادل حیدری

روز بازپسین... خوانشی جدید |

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

روز بازپسین... خوانشی جدید

بسیاری از بحث‌ها و گستردگی موضوعات مربوط به «روز بازپسین» در قرآن کریم و سنت نبوی، ما را به این پرسش وا می‌دارد که بیان گسترده این موضوع چه برنامه‌ریزی‌ای را در ذهن بشر هدف‌گذاری کرده است؟ «روز بازپسین» به‌طور مکرر در قرآن بیان شده که ۱۴۴ بار با عنوان «آخرت» و ۲۶ بار با عنوان «قیامت» آمده است. اما نام‌های روز قیامت و جزئیات وقایع آن بخش بزرگی از فضای قرآن را به خود اختصاص داده‌اند. این جزئیات، تصویری دقیق و جامع از وقایع آن روز در ذهن خواننده ترسیم می‌کند به گونه‌ای که نمی‌تواند آن را نادیده بگیرد. علاوه بر این، سنت نبوی نیز جزئیات گسترده‌ای از آن روز را بیان نموده است.

روز بازپسین... خوانشی جدید |

خطاب قرآنی صحنه‌های دقیقی از روز قیامت را از طریق نام‌های مختلف آن روز «روز دین، روز قیامت، روز حسرت، روز بعث، روز فصل، روز تلاق، روز آشفه، روز حساب، روز ندا، روز جمع، روز وعید، روز خلود، روز خروج، روز آخرت، ساعت، روز تغابن، واقعه، حاقه، قارعه، طامه کبری، صاخه، غایشه» به تصویر می‌کشد.

«روز قیامت» موضوعی مهم از مباحث اعتقاد اسلامی است، زیرا نمایانگر انتقال کامل به جهانی دیگر با افکار و مفاهیم متفاوت است. هدف از تمرکز بر این تحول و ترسیم جزئیات آن در «روز حاضر و کنونی»، تثبیت اعتقادات و ترسیم تصورات کامل درباره طبیعت آینده‌ایست که در پیش است و نیاز به ساختن تصویری کامل از آن دارد.

دیدن در «روز حاضر» ادامه‌ای از دیدن در «روز بازپسین» است، خداوند متعال می‌فرماید: **وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا** [اسراء: ۷۲] (و [اما] کسی که در این [دنیا از دیدن حق] نابینا بوده است؛ پس او در آخرت [نیز] نابینا و گمراه‌تر است). در بررسی مفردات غنی فرهنگ اسلامی

روز بازپسین... خوانشی جدید |

در منابع معرفتی یعنی قرآن و سنت، این نقش مهم و دیگر نقش‌های عمیقی که بیان مکرر این موضوع در ذهن انسان ایجاد می‌کند روشن می‌شود.

نقش اول: تقویت هویت و تعمیق تعلق

«اگر آینده‌ای نباشد، لحظه‌ی حاضر ارزشی ندارد». «روز حاضر» و «روز بازپسین»، این نقش در بررسی‌های تمدن اسلامی و تمدن غربی از هر دو روز مشهود است. قرآن کریم در سوره‌ی روم ماهیت مشغول شدن به تمدن مادی و غرق شدن در رویکرد یک‌جانبه‌ی مربوط به «روز حاضر» و عدم توجه و غفلت شدید از موضوعات «روز بازپسین» را نشان داده و می‌گوید: **{يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ}** [روم: ۷] (آنها فقط ظاهری از زندگی دنیا را می‌دانند، و آنها از آخرت غافلند).

غرق شدن آشکار در مادی‌گرایی سبب شده که مادی‌گرایان از دنیای غیب و پنهان ناتوان بمانند، چرا که وقتی عقلانیت انسان او را به دوری از وحی به‌عنوان مهمترین منبع انسان‌شناسی راهنمایی کند و شخص با توسل به

روز بازپسین... خوانشی جدید |

ابزارهای ناکافی وارد مناطق ناشناختهٔ انسان شود به هیچ هدفی نخواهد رسید و با نتایجی ناامید کننده و خسته کننده روبرو خواهد شد.

روژه گارودی اندیشمند مسلمان فرانسوی در سخنرانی خود در قاهره در سال ۱۹۸۳ میلادی می گوید: «تمدن غرب در حال مرگ است؛ زیرا فاقد هدف است» و کالین ویلسون پژوهشگر بریتانیایی در کتاب های مشهور خود «بیگانه» و «سقوط تمدن» می پرسد: «غرب، انسان را تا کجا می برد؟ سپس پاسخ می دهد: «آن ها دنیا را به تسخیر خود در آورده اند» و سپس «بعدش چه؟».

آن ها در «روز حاضر» غرق شدند و در واژه هایشان جایی برای «روز بازپسین» وجود ندارد. این باعث شده است که انسان غربی در حال اضطراب، تنگنا، سرگردانی، و تلاش برای خودکشی قرار بگیرد. تمدن اسلامی با بیان مفهوم «روز بازپسین» و ترسیم آینده ای که انسان در پیش رو دارد، امید را در دل انسان ها می کارد، در حالی که تمدن غربی انسان ها را مأیوس و ناامید بار می آورد به گونه ای که از آینده ای نامعلوم و نابودی عمیق، بسیار آشفته و نگران هستند.

آن وجودگرایی نیهیلیستی که توسط سارتر و کامو مطرح شد و انسان آزاد را موجودی همیشه نگران، منزوی و شکسته به تصویر کشید که راهی برای آزادی خود نمی‌بیند جز در شکستن آزادی دیگران و بازی کردن با قوانین جهان و سنت‌های زندگی، به انسان‌ها چنین القا می‌کرد تا زمانی که سرنوشت نامشخص و آینده‌ای نابود شده دارند باید در چارچوب لحظات «حاضر» زندگی نموده و از هر چه می‌توانند استفاده کنند و از شکستن قیدها و نابود کردن قوانین جهان هراسی نداشته باشند.

روژه گارودی با اشاره به پدیدهٔ انزوایی که انسان اروپایی معاصر تجربه می‌کند، می‌گوید: «انسان در جوامع ما در اروپا به علت فردگرایی که از عصر فاتحان^۱ تا فروپاشی و انحطاط توده‌های منزوی عصر حاضر به خاطر رقابت‌های اقتصادی وحشیانهٔ بازار در حال تشدید است، محکوم به انزوا و تنهایی و جدایی از سایر انسان‌ها است».^۲

۱- یعنی متجاوزان اسپانیایی که به آمریکا حمله کردند.

۲- روژه گارودی، وعده‌های اسلام (۶۴).

روز بازپسین... خوانشی جدید |

تمدن اسلامی انسان را به سرمایه‌گذاری در «روز حاضر» و برنامه‌ریزی برای «روز بازپسین» فرا می‌خواند، خداوند متعال در قرآن می‌فرماید: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ** {حشر: ۱۸} (ای کسانی که ایمان آوریده‌اید! از الله بترسید، و هرکس باید بنگرد که برای فردا چه پیش فرستاده است). اینجاست که موضوع اهمیت تقویت هویتی که در میان نسل امروزی متأثر از تهاجم فکری و فرهنگی در معرض انحلال است به خوبی نمایان می‌شود. تهاجمی که از جوان مسلمان می‌خواهد تمدن غنی و شکوفا و میراث مستحکم و استوار خود را رها ساخته و رخت تمدنی برتن کند که ابعاد فطرت انسانی را درک نکرده و از مقاصد وجود انسان‌ها بر روی این سیاره فرسنگ‌ها فاصله دارد.

سه‌گانه «توحید، تزکیه، و عمران» که وحی الهی به دنبال آن است، بیانگر میزان تعادلی است که تمدن اسلامی می‌کوشد در عمق جان انسان‌ها ایجاد کند. این تعادل، نیازهای مادی و معنوی مورد نیاز انسان‌ها را برآورده می‌کند. اندیشه غربی هیچ‌گاه نمی‌تواند به خوبی این دوگانگی را تصور کند؛ لذا در تک

روزبازپسین... خوانشی جدید |

بعدی متعصبانه‌ای سرگردان است. همانطور که علی عزت بگوویچ رئیس جمهور فقید بوسی در کتاب شگفت‌انگیز و ارزشمند خود «اسلام بین شرق و غرب» به آن اشاره می‌کند.

نقش دوم: حفظ حقوق بشر

اسلام تصویری دقیق و مفصل از آینده ارائه داده و جزئیات آن را ترسیم کرده است تا از طریق این جزئیات، مسیر رفتارهای بشری بر روی کرهٔ خاکی را کنترل کند.

قرآن از طریق مطرح کردن «روزبازپسین» مسائل عدالت، ستم، حقوق در تمام زمینه‌های زندگی را سامان می‌دهد، در حالی که فلسفهٔ مادی‌گرای تمدن غرب به قدرتمندان این اجازه را می‌دهد تا فرودستان را به یوغ بردگی گرفته و ثروت‌هایشان را تحت سلطهٔ نظام سرمایه‌داری خود غارت کنند، همانطور که نوآم چامسکی، المسیری، علی عزت بگوویچ، רוژه گارودی، مالک بن نبی و دیگران به این موضوع اشاره کرده‌اند.

روز بازپسین... خوانشی جدید |

تمدن اسلامی با اعلام آخرین وحی الهی به بشریت خطاب به انسان‌ها می‌گوید که آینده‌ای درپیش روی دارند که باید در آن به پیشگاه الهی درآمده و در برابر او بایستند و بابت تمام گام‌هایی که بر روی کرهٔ خاکی برداشته‌اند مورد حسابرسی قرار گیرند و دوربین‌های نظارتی تصاویر لحظات زندگی او را به نمایش می‌گذارند، و خداوند در این رابطه می‌فرماید: **﴿وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا﴾** [کهف: ۴۹] (و آنچه را انجام داده‌اند؛ حاضر یابند).

محوریت «روز بازپسین» در درس اعتقاد اسلامی، انسان را به انضباط سخت برای حفظ منافع برتر انسانی ملزم می‌کند و این محوریت با تعادلی که در اصل هستی وجود دارد همگام شده و انسان را در اعمال و تصوراتش متعادل نموده و با اصل کائنات هم‌نوا می‌کند، و او را از افتادن در دام افراط و تفریط باز می‌دارد. چرا که می‌داند روزی در انتظار اوست که نمی‌تواند از آن بگریزد.

قرآن کریم به تفصیل به وقایع روز آخرت پرداخته است، همراه با وعده‌ها و وعیدها، تشویق‌ها و هشدارها، که همهٔ این‌ها عوامل قدرتمند بازدارندهٔ انسان در برابر رفتارهای ناپسند و اندیشه‌های انحرافی محسوب می‌شوند.

روز بازپسین... خوانشی جدید |

برای مثال، در یک موضوع اقتصادی که توازن عدالت را بر هم زده و به حقوق مالی انسان‌ها آسیب می‌رساند، قرآن کریم از پیامدهای آن هشدار داده، و با یادآوری آینده‌ای که در انتظار متجاوزان به حقوق مالی دیگران است می‌گوید:

{وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّينَ (۱) الَّذِينَ إِذَا أَكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ (۲) وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ

وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ (۳) أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ (۴) لِيَوْمٍ عَظِيمٍ (۵) يَوْمَ

يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ} [مطففین: ۱-۶] (وای بر کم‌فروشان. کسانی که

چون [برای خود] از مردم پیمان می‌کنند، حق خود را کامل می‌گیرند

.و هنگامی که [می‌خواهند] برای آنان پیمان یا وزن کنند، کم می‌گذارند. آیا

آنها گمان نمی‌کنند که [قیامت فرا می‌رسد و از قبرها] برانگیخته می‌شود. در

روزی بزرگ؟ [همان] روزی که مردم در پیشگاه پروردگار جهانیان می‌ایستند).

در زمینه ارزش‌های اخلاقی، قرآن بشر را به آراسته شدن به روحیه بخشش و

دوری از کینه‌ورزی و انتقام‌جویی تشویق نموده و می‌گوید: **{وَإِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ**

فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ} [حجر: ۸۵] (و قیامت قطعاً خواهد آمد، پس [ای

پیامبر] به طرز شایسته‌ای گذشت کن).

روز بازپسین... خوانشی جدید |

این‌ها و مثال‌های دیگر که در قرآن آمده به حفاظت از حقوق انسان‌ها و پیشگیری از تلاش برای تجاوز به آن اختصاص یافته و از هوس‌های شرارت‌آمیز و اندیشه‌های تحریک‌کننده‌ای که به زندگی انسان‌ها آسیب می‌رساند، جلوگیری می‌کنند. این امر به وضوح در جزئیات روابط اجتماعی و خانوادگی که متأسفانه درگیری و تجاوز به حقوق در آن بسیار مشاهده می‌شود، نمایان است. قرآن یادآور می‌شود که این تجاوزها بدون حساب نخواهد ماند، چنان‌که در جریان مسائل طلاق می‌گوید: **وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَبِغْنَ أَجْلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضُوا بَيْنَهُم بِالْمَعْرُوفِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَمْ أَزْكَى لَكُمْ وَأَظْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ** {بقره: ۲۳۲} (وهنگامی که زنان را طلاق دادید، آنگاه [مدت] عده خود را به پایان رساندند، آنان را از ازدواج با شوهران [سابق] خود باز ندارید، وقتی که به طرز پسندیده‌ای در بین خویش تراضی کنند. این [دستوری است] که هر کس از شما که به خدا و روز قیامت ایمان دارد؛ به آن

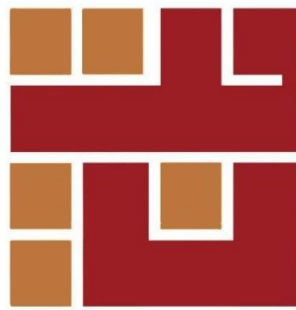
روز بازپسین... خوانشی جدید |

پند داده می‌شود، و این [دستور] برای شما پر برکت‌تر و پاکیزه‌تر است، و الله می‌داند و شما نمی‌دانید).

در مسائل اقتصادی و موضوعات پیچیده آن نیز، قرآن هشدار می‌دهد: **وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ**؛ [بقره: ۲۸۱] (و از روزی بترسید که در آن [روز] به سوی الله باز گردانده می‌شوید، سپس به هر کس [پاداش] آنچه انجام داده تمام و کامل داده می‌شود، و به آنان ستم نخواهد شد).

این دو نقش در گفتار اسلامی - در دو بخش قرآن و سنت - در موضوع روز آخرت به خوبی نمایان هستند. جایی که آموزه‌های توحید با مسائل ارزشی درآمیخته، و حرکت زندگی با رنگ و بوی الهی همراه می‌شود، به دور از مصرف واژگان عقیدتی در ابعاد معرفتی اصطلاحی و تقسیمات مجرد که در طرح کنونی خود از ابعاد ارزشی تأثیرگذار در زندگی که اندیشه و احساس در آن با هم در می‌آمیزند دور مانده است.

روز بازپسین... خوانشی جدید |

مرکز مطالعات متین

www.MatinStudies.com

t.me/MatinStudies

facebook.com/MatinStudies

Instagram.com/Matinstudies

X.com/Matinstudies